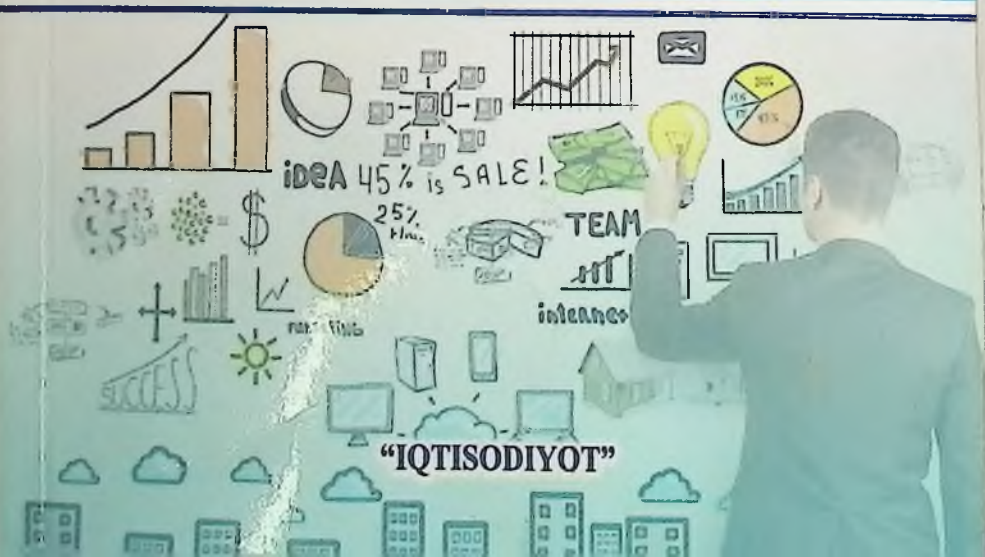

**Xo'jaev F.E., Po'latxo'jaeva D.M.,
Aytieva S.A.**

TIJORAT VA SERVIS LOGISTIKASI

6.03/04/116851

X-40 Xõjõ.e.e.F.F

Tõrjat. ja servis

logistikas

T: 2020	= 25,000

6.03(04)
X 70

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI**

**Xo'jaev F.E., Po'latxo'jaeva D.M.,
Aytieva S.A.**

**TIJORAT VA SERVIS
LOGISTIKASI**

O'quv qo'llanma

*O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi
huzuridagi Muvofiqlashtiruvchi kengash tomonidan 5232500-Logistika
bakalavriat ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun
o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etilgan*

116851

**• TDIU
kutubxonasi**

325

UO'K: 338.24 (07)

KBK: 65.053.01

Xo'jaev F.E., Po'latxo'jaeva D.M., Aetieva S.A. «TIJORAT VA SERVIS LOGISTIKASI»: O'quv qo'llanma. – T.: «IQTISODIYOT», 2020. 232bet.

Mazkur o'quv qo'llanmada respublikamizda tovar moddiy boyliklarini etishtirish, qayta ishlash, saqlash va etkazib berish bilan bog'liq jarayonlar, logistik infratuzilma ob'ektlarining tasniflanishi va ularning turli tarmoqlar xususiyatlariga ixtisoslashuvchi va tarmoq xususiyatlarini hisobga olgan holda ular faoliyatini rivojlantirish yo'llari ochib berilgan. O'quv qo'llanmada tijorat va servis logistikasini nazariy asoslari va mexanizmlari to'g'risida so'z yuritilgan bo'lib, u 5232500 - "Logistika" bakalavriat ta'lim yo'nalishining "Tijorat va servis logistikasi" fanidan o'quv qo'llanma sifatida tavsiya etiladi.

В этом учебном пособии описывается процесс переработки, хранения и доставка товарно-материальных ценностей в Республике Узбекистан так и в зарубежом, классификация объектов логистической инфраструктуры и организация их деятельности с учетом особенности различных секторов и их характеристик. В учебном пособии описывается теоретические и практические основы коммерческой и сервисной логистики, рекомендуется по предмету «Коммерческая и сервисная логистика» направления образования бакалавриата 5232500 - «Логистики», в качестве учебного пособия.

This textbook describes the process of crocheting, processing, storage and delivery of commodity-based material values in Uzbekistan and abroad, the classification of the objects of the logistics infrastructure and the organization of their activities, taking into account the characteristics of various sectors and their characteristics. The textbook describes the theoretical and practical basis of commercial and service logistics and is recommended for the subject of "Commercial and service Logistics" direction of bachelor's education 5232500 - "Logistics", as a textbook.

ISBN 978-9943-6363-3-0

UO'K: 338.24 (07)

KBK: 65.053.01

© «IQTISODIYOT», 2020.

© Xo'jaev F.E., Po'latxo'jaeva D.M., Aytieva S.A., 2020.

MUNDARIJA

	Kirish.....	6
I-BOB.	Tijorat va servis logistikasining nazariy va metodologik asoslari.....	11
	Logistika tamoyillari, vazifalari, kontseptsiyalari, maqsadlari va vazifalari.....	11
	Tijorat logistikasining bilim sohasi va uning ilmiy bazasi.....	29
II- BOB.	Tijorat va servis logistikasi tizimlari: maqsadi va tashkil etish tamoyillari.....	34
	Yetkazib berish tizimidagi logistik xo'jalik aloqalar.....	34
	Yuklarni sug'urtalash.....	39
III- BOB.	Servis logistikasi tushunchasi, uning mohiyati va maqsadi.....	47
	Iqtisodiy logistikada tijorat va servis tushunchasi.....	47
	Servis logistikasida omborlarning roli.....	52
IV- BOB.	Tijorat va servis logistikasini tizimli boshqarish va strategik rejalashtirish.....	66
	Tijorat logistika tizimlarini boshqarish.....	66
	Ta'minot (tijorat)tizimida strategik rejalashtirish.....	77
V- BOB.	Tijorat va servis logistikasi turlari va uning faoliyat sohasi.....	88
	Logistik ta'minotni tijorat logistikasidagi o'rni.....	88
	Ishlab chiqarish va xarid logistikasi.....	104
VI- BOB.	Tadbirkorlik faoliyatida tijorat va servis logistikasining amalga oshirish xususiyatlari.....	128
	Xizmat ko'rsatuvchilarning tashkiliy tizimi.....	128
	Tovarlarni iste'molga tayyorlash va omborxonaga joylashtirishda logistik xizmatlar.....	137

VII- BOB.	Tijorat va servis logistikasini qo'llash xususiyatlari.....	147
	Tijorat logistikasining axborot ta'minoti.....	147
VIII- BOB.	Tijorat va servis logistikasida natijalar ko'rsatkichlari.....	162
	Etkazib berish tizimlari samaradorligini baholash.....	162
IX- BOB.	Tijorat va servis logistikasida moddiy oqimlarning bojxona chegarasidan olib o'tish tartibi.....	187
	Tijorat logistikasida tovarlarni bojxona chegaralaridan olib o'tishda bojxona rejimlarining ahamiyati.....	187
	Tijorat logistikasida moddiy oqimlarni bojxona omboriga joylashtirish tartibi.....	191
X- BOB.	Tijorat va servis logistikasida tovarlar ekspertizasi.....	199
	Tijorat logistikasida tovarlar ekspertizasi tushunchasi va maqsadi.....	199
	Tijorat logistikasida tovarlar ekspertizasida bojxona organlarining tutgan o'tni.....	203
	Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	215
	Glossary.....	218

KIRISH

O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'rtisidagi qonunda mamlakatimizda mustaqillik yillarida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar milliy davlatchilik va suverenitetni mustahkamlash, havfsizlik va huquq-tartibotni, davlatimiz chegaralari dahlsizligini, jamiyatda qonun ustuvorligini, inson huquq va erkinliklarini, millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik muhitini ta'minlash uchun muhim poydevor bo'lganligi, xalqimizning munosib hayot kechirishi, fuqarolarimizning bunyodkorlik salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun zarur shart-sharoitlar yaratishi aytib o'tilgan¹.

Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirishga yo'naltirilgan makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlarini saqlab qolish, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, qishloq ho'jaligini modernizatsiya qilish va jadal rivojlantirish, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish bo'yicha institucional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish, hususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va hususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirish, hududlar, tuman va shaharlarni kompleks va mutanosib holda ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiy ettirish, investitsiyaviy muhitni yaxshilash orqali mamlakatimiz iqtisodiyoti tarmoqlari va hududlariga horijiy sarmoyalarni faol jalb etishga alohida e'tibor qaratilgan²;

Shundan kelib chiqib Respublikamizni, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda iqtisodiyotni barcha tarmoqlari kabi transport kommunikatsiya tarmoqini va uning infratuzilmalarini barpo etish, borlarini qayta ta'mirlash va rivojlantirish hozirgi kunni dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Biz bilamizki 2018 yil "Faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash yili" deb e'lon qilindi.

¹ O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'rtisidagi qonuni.2017 y.

² O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'rtisidagi qonuni.2017 y.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning 22.12.2017 yil Oliy Majlisga Murojatnomasida³ Kelgusi yilda O'zbekiston Respublikasining tashqi savdo yuklarini jahondagi va mintaqadagi asosiy bozorlarga olib chiqadigan ishonchli transport va tranzit yo'liklarini izchil shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Bugungi kunda bizning asosiy yuklarimiz Qozog'iston tranzit yo'liklari orqali, ayniqsa, eng ko'p yuklar "Sariog'och" stanciyasidan o'tadi va bu marshrut imkoniyatlari bizning ehtiyojlarimizni to'liq qondirmoqda, deb aytolmaymiz. Ushbu stanciyadan tovarlarni O'zbekiston hududiga olib kirishda elektrovozlar, zamonaviy terminallar etishmasligi, temir yo'l tarmoqlaridagi bandlik mahsulotlarning uzoq muddat qolib ketishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa mamlakatimiz iqtisodiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli logistik marshrutlarni diversifikatsiya qilish, bu borada qo'shnilarimiz bilan amaliy muzokaralar o'tkazish zarur⁴.

Xitoy davlatining tashabbusi bilan amalga oshirilayotgan "Bir makon, bir yo'l" loyihasi doirasida mamlakatimizning transport - kommunikatsiya infratuzilmalari sohasidagi imkoniyatlarini oshirish lozim. Tranzit davlatlar, hususan, Turkmaniston, Eron, Qozog'iston, Rossiya, Ozarbayjon va Gruziya hududlaridan asosiy eksport yuklarini tranzit shaklida tashishda preferenciyalarga ega bo'lish haqida jiddiy o'ylashimiz kerak. Shu sababli horijiy va mahalliy investorlarning logistika sohasida aniq loyihalarni amalga oshirish orasidagi harakatlarini rag'batlantirishimiz darkor⁵.

Shuningdek, milliy yuk tashuvchilarni qo'llab-quvvatlash, tadbirkorlarga qo'shimcha sharoitlar yaratish maqsadida "Milliy logistika portali"ni tashkil etish lozim.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning 22.12.2017 yil Oliy Majlisga Murojatnomasi.

⁴ Аникин Б.А., Тягухин А.П. Коммерческая логистика: Учеб. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005.-432 с.

⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SHavkat Mirziyoevning 22.12.2017 yil Oliy Majlisga Murojatnomasi

So'nggi yillarda Logistika yo'nalishi bo'yicha o'quv adabiyotlari juda ko'p chop etildi. Biroq, tijorat va servis logistikasiga oid yangi darslik kamdan-kam yaratilgan. "Tijorat va servis logistikasi» fani bo'yicha yaratilgan o'quv qo'llanma yangi avlod standartlarida "Logistika", "Savdo ishi", "Marketing", "Menejment", "Biznes" yo'nalishi bakalavr va magistr bosqichi talabalariga o'qitilsa maqsadga muvofiq bo'lardi⁶.

Bu o'quv qo'llanmada buni sababini izlamasdan, balki ushbu fan to'g'risida ko'proq gapirganimiz maqsadga muvofiq bo'ladi.

Logistikaning to'liq tizimi bir nechta darajalardan iborat. Birinchi darajasida logistika turlari to'grisida ma'lumot berilgan ya'ni, harbiy logistika, matematik logistika. Logistikaning bu turlari oliy ta'lim tizimida o'rganiladi. Iqtisodchilarni xo'jalik amaliyotida qo'llanilayotgan logistikani har xil turlari qiziqtiradi. Bu odatda oddiy logistika deb ataladi. Biz iqtisodchilar buni iqtisodiy logistika deb ataymiz. Bu xo'jalik faoliyatida iqtisodiy oqimlarini o'rganadi.

Iqtisodiy logistika asosan to'rtta bo'g'inda shakillanadi. Bular moliyaviy, tijorat, axbarot, servis logistikalari. Ushbu tizimda Tijorat va servis logistikasi asosiy o'rin egallaydi. U material oqimlarini qonuniy tashkil etilganligi, moddiy oqimlarni kuzatib boruvchi moliyaviy, axbarot va servis oqimlarini o'rganadi.

Tijorat logistikasi iqtisodiy logistikaning ichki bir tizimi sifatida o'zining aloxida tizimini shakillantiradi, bu ta'minot logistikasi, ishlab chiqarish logistikasi, sotish logistikalari hisoblanadi. Logistik bo'g'inlar va transport logistikasi, omborxona logistikasi, zaxira logistikalarini o'z ichiga oladi. Ushbu logistika komplekslari majmuasi bizning tadqiqimiz asosiy mavzularidan biridir.

«Bojxona logistikasi» bo'yicha tayyorlangan birinchi o'quv qo'llanma ustida ishlash shuni ko'rsatadiki ushbu to'liq logistik tizim tuzilmasi juda oddiy bo'lib hammaga tushunarli hisoblanadi⁷.

SHunday qilib tijorat va servis logistikasi iqtisodiy logistikaning ichki bo'g'ining kichik bir tizimi xisoblanadi.

6 И.Д.Афанасенко, В.В.Борисова "Коммерческая логистика" учебник. изд.Питер-2012 г

7 F.E.Xo'jaev, D.M.Po'latxo'jaeva «Bojxona logistikasi» o'quv qo'llanma. TDIU 2016.

Amaliyotda tijorat va servis logistikasi yaxlit tovarquzatuvchi tizim hisoblanib, u Respublikamizning iqtisodiy xo'jalik tizimida material oqimlarini joriy davrda boshqarishni amalga oshiradi.

Tijorat va servis logistikasi yo'nalishi va tashkiliy tuzilishi bo'yicha logistikaning umumiy nazaryasi tarkibiga kiradi. Fan nuqtai nazaridan Tijorat va servis logistikasi yaxlit o'quv fani hisoblanadi.

Moddiy boyliklarning harakatlanish oqimini tashkil qilishda yo'naltirilgan faoliyatning ilmiy bilimlari va amaliyotining tizimli kombinatsiyasi bir qator afzalliklarga ega. Tijorat va servis logistikasini o'rganish uni fan bilan belgilab berilgan bir qator xususiyatlariga ega

Shunday qilib, har qanday logistik ob'ektni statik holatida emas, balki doimiy ravishda o'zgarib turadigan, harakatdagi va faoliyat majmualariga qarshi xolatin o'rganib chiqish zarur.

Moddiy oqim - tijorat logistikasining asosiy turi bo'lib bu bir vaqtning o'zida iqtisodiy materiyaning tashkiliy va uning harakat shakli hisoblanadi. Iqtisodiy oqimlarni tashkil qilishning shakllarini o'rganish uchun alohida yondashuv zarur: ular faqat logistika tizimining muvozanatli sharoitlarida samarali bo'lishi mumkin.

Chet elda muvofaqiyatli tashkil etilgan moddiy oqimlarning tashkiliy standartlari har doim ham Respublikamiz iqtisodiyotining standartlariga mos kelmaydi.

Ushbu o'quv qo'llanmada logistik toifalari aniq tasniflash, logistikani asosiy tushunchalari va qoidalariga katta e'tibor berilmoqda, chunki iqtisodiyot sohasida xulosalar va tushuntirishlarning aniqligi va ishonchliligi muxim xisoblanadi.

Ushbu o'quv qo'llanmasida avtorlar tomonidan izoxli so'zlar lug'ati keltirilgan.

U yoki bu xolatlarni mazmunini yoritib berishda mualliflar logistika, marketing, tijorat ishi fanlari bo'yicha to'plangan tajribalaridan foydalanganlar⁸

Ma'lumotlar integratsiyasi va tarixiy tajribani hisobga olish logistika bilimlari, logistika faoliyatining yo'nalishi va mazmunini to'plash tendensiyalarini ko'rib chiqishga imkon beradi. O'quv qo'llanmani yozish, jarayonida mualliflar bir qator tamoyillarga rioya qilishdi, bu esa o'quv qo'llanmasini mazmunini yoritib berishda yordam berdi.

⁸ И.Д.Афанасенко, В.В.Борисова "Коммерческая логистика" учебник. изд.Питер-2012 г

1-BOB. TIJORAT VA SERVIS LOGISTI-KASINING NAZARIY VA METODOLO-GIK ASOSLARI

1.1. Logistika tamoyillari, vazifalari, kontseptsialari, maqsadlari va vazifalari

Kontseptual nuqtai nazardan quyidagi *logistika tamoyillari* ajratib ko'rsatilishi mumkin:

tizim hosil qiluvchi tamoyil, unga muvofiq logistika resurslarni boshqarish jarayonini ta'minlash samarali texnologiyalar tizimini ifodalaydi. Tor ma'noda logistika tovar harakatini boshqarish tizimini tashkil qiladi (xo'jalik aloqalarini shakllantirish, mahsulotni omborga joylashtirish joylari orqali o'tishini tashkil qilish, mahsulot zahiralarni shakllantirish va tartibga solish, ombor xo'jaligini tashkil qilish va rivojlantirish);

integratsiyalovchi tamoyil, unga muvofiq logistika iste'molchilarga vositachilik xizmatlari ko'rsatish va mahsulotni tanlangan bozorga yo'naltirgan holda sotish, saqlash va etkazib berish jarayonlari sinxronligini ta'minlaydi. U logistika tizimida vositachilar manfaatlarini muvofiqlashtirishni ta'minlaydi. Logistika xususiy, lokal ekstremumlardan umumiy optimallashtirishga o'tishni amalga oshirishga imkon beradi;

tartibga soluvchi tamoyil, unga muvofiq moddiy oqimlarni logistik boshqarish barcha turdagi resurslarni tejash, mehnat xarajatlarini qisqartirishga yo'naltiriladi. Keng ma'noda boshqaruv ta'siri logistika tizimi bir qismining hulq-atvori yaxlit tizim manfaatlariga muvofiqligini qo'llab-quvvatlashdan iborat. Biron-bir quyi tizimning resurslar salohiyati qanchalik yuqori bo'lsa, u o'z faoliyatida logistika tizimi markazlashtirilgan strategiyasiga shunchalik ko'p yo'nalish olishi lozim⁹;

natijalovchi tamoyil, unga muvofiq logistika faoliyati berilgan sifatdagi mahsulotni zarur miqdorda, ko'rsatilgan vaqtda va minimal xarajatlar bilan etkazib berishga yo'naltiriladi. Logistika ta'minot-ishlab chiqarish-taqsimot-iste'mol

⁹ И.Д.Афанасенко, В.В.Борисова "Коммерческая логистика" учебник. изд.Питер-2012 г.

o'zaro aloqalarining barcha bosqichlarini qamrab olishga intiladi, ya'ni resurslarni mavjud talabga muvofiq tayyor mahsulot etkazib berishga aylantirish algoritmini ifodalaydi.

Mazkur tamoyillar u yoki bu darajada logistikani moddiy oqimlarni birlamchi manbadan yakuniy iste'molchigacha tovar harakatlanishi bilan bog'liq minimal xarajatlar va unga hamrohlik qiladigan mos keluvchi oqimlarni boshqarish fani sifatida kengaytirilgan talqinini tavsiflaydi¹⁰.

Logistikaning hozirgi kundagi vazifalariga muvofiq uning ikki xil turdagi vazifalari ajratib ko'rsatiladi – tezkor va muvofiqlashtirish vazifalari.

Tezkor vazifalar bevosita ta'minot, ishlab chiqarish va taqsimot sohasidagi moddiy oqimlar harakatini boshqarish bilan bog'liq bo'lib, mohiyatan an'anaviy moddiy-texnika ta'minoti vazifalaridan kam farq qiladi. Masalan, ta'minot sohasidagi vazifalar qatoriga xomashyo va materiallar, alohida butlovchi qismlar va agregatlar, tayyor mahsulot zahiralarining ta'minotchidan ishlab chiqarish korxonalari, omborlar tovarlar saqlanadigan joylarga harakatini boshqarish kiradi. Ishlab chiqarish sohasida logistika vazifasiga zahiralarni boshqarish kiradi, u bo'lg'usi mahsulot tarkibiy qismlarlarining ishlab chiqarish jarayoni barcha bosqichlari orqali harakati, shuningdek, uning ulgarji omborlar va sotuv bozorlariga ko'chib o'tishi ustidan nazoratni o'z ichiga oladi. Taqsimotni boshqarish vazifasi yakuniy iste'molchigacha bo'lgan taqsimot kanallari bo'yicha tayyor mahsulot oqimlarini tezkor tashkil qilishni qamrab oladi.

Muvofiqlashtiruvchi vazifalar quyidagilarni taqozo etadi: ishlab chiqarishning turli bosqich va qismlarining moddiy resurslarga ehtiyojini aniqlash va tahlil qilish; korxona faoliyat ko'rsatayotgan bozorlarni tahlil qilish va istiqbolli bozorlarning rivojlanishini bashorat qilish; iste'molchilar ehtiyojlari va buyurtmalariga aloqador ma'lumotlarni qayta ishlash.¹¹

¹⁰ F.E.Xo'jaev, D.M.Po'latxo'jaeva «Bojxona logistikasi» o'quv qo'llanma TDIU 2016

¹¹ Ш.А.Бутаев, К.М.Сидикназаров, А.С.Мурадов, А.У.Кузиев. «Логистика» (Етказиб бериш занжирини оқимларини бoшқариш). "EXTREMUM-PRESS" нашрияти. Тошкент 2012.

Muvofiqlashtiruvchi vazifalar doirasida korxonaning ishlab chiqarish va sotuv faoliyati samaradorligini pasaytirmasdan zahiralarni qisqartirishga yo'naltirilgan tezkor rejalashtirish jarayonini ajratib ko'rsatish lozim. Tezkor rejalashtirishning mohiyati shundan iboratki, real buyurtmalar kelib tushishida tuzatishlar kiritiladigan talabni bashorat qilish asosida tashuvlar jadvali va tayyor mahsulot zahiralarni boshqarish tartibi ishlab chiqiladi, pirovardida u ishlab chiqarishni rejalashtirish, xomashyo va butlovchi qismlar bilan ta'minlash dasturlarini ishlab chiqishni belgilab beradi.

Mohiyatan gap tanlangan istiqbolli maqsadlarni korxonada o'zgarishlar amalga oshirish orqali amalga oshirishni ko'zda tutadigan strategik logistika boshqaruvi zarurligi haqida boradi. U quyidagi shartlarda amalga oshiriladi:

tashqi muhit noaniqligi va dinamikligi bilan asoslanadigan yangi, murakkabroq vazifalar paydo bo'lishi; chunki bu vazifalarning ayrimlari vaziyat jihatidan yangi hisoblanadi va ularning echimi uchun moslashtirish usullari yaramaydi;

vazifalarning tez almashtirilishi va korxonalarning mos keluvchi reaksiyasi, masalan kapital qo'yilmalar yo'nalishlari, boshqaruv tashkiliy shakllari va boshqalarning o'zgarishi;

noto'g'ri qarorlar qabul qilinishi tufayli yuzaga kelgan xatoning qimmatga tushishi;

noaniqlik darajasi yuqoriligi bilan tavsiflanadigan u yoki bu muammoni hal qilish sxemalari va jarayonlari yo'qligi.

1. Umumiy xarajatlar kontseptsiyasi logistika vazifalarini alohida emas, yaxlit bir butunlik sifatida ko'rib chiqadi, ya'ni barcha xarajatlar bir vaqtning o'zida talab qilingan xizmat ko'rsatish darajasini ta'minlash uchun amalga oshiriladi deb hisoblanadi. Muqobil yondashuvlarni taqqoslash shunga asoslanadiki, ayrim vazifalar bo'yicha xarajatlar ortadi, ayrimlari bo'yicha esa –

kamayadi yoki oldingi darajada qoladi. Kontseptsianing mohiyati–minimal umumiy xarajatlar bilan tavsiflanadigan muqobil variantni aniqlashdan iborat.¹²

Masalan: tovarlar tashishni avtomobil transportidan aviatransportga ko'chirishda oraliq omborlar tashkil qilmaslik, demak, zahiralami boshqarish, omborga joylashtirish va saqlash xarajatlarini chiqarib tashlash mumkin. Bunda transport xarajatlarining o'zi ortadi, biroq taqsimot tarmog'idagi xarajatlar umumiy darajasi kamayadi.

2.Optimallashtirishning oldini olish kontseptsiyasi, alohida bir vazifani takomillashtirish bo'yicha sa'y-harakatlar optimal natijalar keltirmaydigan hollarda amalga oshiriladi.

Boshqacha qilib aytganda, boshqalardan alohida ravishda ko'rib chiqiladigan vazifa samaradorligi umumiy logistika jarayonining bir qismi sifatida vazifa samaradorligidan farq qilishi mumkin. Kontseptsianing mohiyati–barcha vazifalar o'zaro aloqalari murosali variantlarini shunday aniqlashdan iboratki, logistika tizimi umuman olganda qiymat/samaradorlik optimal balansiga erishsin.

Masalan: agar yuklarni tashish tezlikka va ayniqsa, xizmat ko'rsatish ishonchililigiga putur etkazadigan yoki tanlangan transport turi maxsus qimmat turadigan o'rab-qadoqlashni talab qiladigan bo'lsa, 1 tonna yukni tashish uchun tarif pastligi butun tizim uchun nomaqbul bo'lib chiqishi mumkin¹³.

3. Moliyaviy ayirboshlash kontseptsiyasi shuni hisobga oladiki, moddiy oqimlar harakati bilan bog'liq turli harakatlar va qarorlar qabul qilish oqibatida ayrim xarajatlar ortadi, boshqa xarajatlar esa kamayadi. Kontseptsianing mohiyati umumiy harajatlar pasayishiga olib keladigan harakatlar va qarorlarni amalga oshirishdan iborat.

Masalan: korxona tezkor buyurtmalar bo'yicha mijozlarga xizmat ko'rsatish yuqori darajada bo'lishini ta'minlash uchun qimmat aviatransportdan foydalandi. Tadqiqotlar natijasida logistika zanjirining nozik nuqtasi aniqlandi – buyurtmalarni rasmiylashtirish va ularni ekspeditsiya xizmatiga topshirish uchun

¹² Анякин Б.А., Тяпухин А.П. Коммерческая логистика: Учеб. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005.-432 с.

¹³ И.Д.Афанасенко, В.В.Борисова "Коммерческая логистика" учебник. изд.Питер-2012 г

qt sarflanarkan. Buyurtmani rasmiylashtirish jarayonini soddalashtirish, uzatishning telekommunikatsiya tizimini joriy qilish ta'minot jadvalini ning erishilgan darajasini saqlab qolgan holda arzonroq bo'lgan avtomobil dan foydalanish imkonini beradigan vaqt zahirasini yaratdi.

Logistika yondashuvining maqsadi – moddiy va unga hamrohlik qiladigan i boshdan-oxir optimal boshqarish yo'li bilan vaqt va resurslar minimal ri bilan kutilayotgan natijaga erishishdir. Logistikaning asosiy vazifalari lar hisoblanadi:

alabni bashorat qilish va uning asosida zahiralarini rejalashtirish;
aruriy transport va ishlab chiqarish quvvatini aniqlash;

moddiy oqimlarni optimal boshqarish asosida tayyor mahsulotni taqsimlash
noyillarini ishlab chiqish;

ishlab chiqarish punktlarida va iste'molchilarda transport-ombor
alari va yuklash-tushirish jarayonlarini boshqarish ilmiy asoslarini ishlab

logistika tizimlari faoliyatining matematik modellarini tuzish;

mahsulotni birgalikda rejalashtirish, ta'minot, ishlab chiqarish, omborga
ish, sotish va yuklab jo'natish usullarini ishlab chiqish, shuningdek,
ir qator vazifalar. Logistika tizimlari real iqtisodiyotning turli ishlab
birlashmalari doirasida rivojlanishning to'rt bosqichidan birida bo'ladi.¹⁴

rivojlanishning birinchi darajasi uchun logistika tizimi harakatlar sohasi
n belgilanadiki, korxona smena-sutka topshiriqlarini bajarish asosida
va ombordan jo'natiladigan tayyor mahsulot saqlash va uni transport
a tashishni tashkil qilishni qamrab oladi. Tizim mahsulotni taqsimlash
a uzilishlar va kundalik talab o'zgarishlariga bevosita javob berish
oo'yicha harakat qiladi. Ushbu bosqichda logistika tizimi samaradorligi
olingan mablag' tushumi miqdorida transport vositasida tashish va
taqsimlash bo'yicha boshqa operatsiyalar harajatlari bo'yicha baholanadi.

Logistika tizimi rivojlanishining ikkinchi darajasi ishlab chiqarilgan tovarlar oqimini ishlab chiqarish liniyasining oxirgi liniyasidan yakuniy iste'molchigacha boshqarishni ko'zda tutadi. Nazorat buyurtmachiga xizmat ko'rsatish, buyurtmalarni qayta ishlash, korxonada tayyor mahsulotni saqlash, tayyor mahsulot zahiralarini boshqarish, tizim ishini istiqbolli rejalashtirish kabi vazifalarga nisbatan amal qiladi. Tizim samaradorligi xarajatlar smetasi va real xarajatlarni taqqoslash asosida baholanadi.

Logistika tizimlarining uchinchi darajasi – xomashyo xarid qilishdan tortib mahsulot yakuniy iste'molchisiga xizmat ko'rsatishgacha bo'lgan operatsiyalar ustidan nazoratdir. Bunda korxonaga xomashyo etkazib berish, sotuvni bashorat qilish, ishlab chiqarishni rejalashtirish, xomashyo topish yoki xarid qilish, tugallanmagan ishlab chiqarish yoki xomashyo zahiralarini boshqarish qo'shimcha vazifalar hisoblanadi. Logistika bo'yicha menejer tomonidan nazorat qilinmaydigan yagona soha bu – korxonani kundalik boshqarishdir. Tizim samaradorligi xizmat ko'rsatish sifat standarti bilan taqqoslash yo'li bilan aniqlanadi. Bunda korxona ikkinchi daraja tizimlari uchun xos bo'lganiday xarajatlarni qisqartirishga emas, balki tizim mahsulдорligini oshirishga intiladi.¹⁵

To'rtinchi daraja – eng yuqori daraja bo'lib, logistika tizimi nazorat va rejalashtirish jarayonlarining marketing, ishlab chiqarish va moliya operatsiyalari bilan integratsiyasini ko'zda tutadi. Korxona missiyasini amalga oshirish uchun barcha bo'linmalar faoliyatini muvofiqlashtirishni asoslab beradi. Tizimni boshqarish strategik va taktik rejalar asosida amalga oshiriladi. Samaradorlik xalqaro standartlar talablarini hisobga olgan holda baholanadi. Tashqi muhitning korxona operatsiyalariga bevosita yoki bilvosita ta'siri kuchayadi.

Tabiiyki, jarayonning negizida uning iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiqligi yotadi. O'tkazilgan tadqiqotlar¹⁶ shuni ko'rsatadiki, birlamchi xomashyo manbasidan yakuniy iste'molchigacha bo'lgan tovar harakati vaqtining

¹⁵ И.Д.Афанасенко, В.В.Борисова "Коммерческая логистика" учебник. изд.Питер-2012 г

¹⁶ Kearney A. T. *Logistics Productivity: the Competitive Edge in Europe*. Chicago, 1994. P. 39.